

MISCELANEA



## DIVADLO JE VESMÍR

Konference ke 100. výročí narození Jiřího Frejky.

V rámci oslav 100. výročí narození režiséra, dramaturga, dramatika, divadelního kritika, pedagoga, spisovatele a básníka Jiřího Frejky proběhla 16. dubna 2004 v prostorách Salonu Kolowrat v prvním patře Kolowratského paláce v Praze konference, doprovozená tematickou výstavou *Vesmír v pohybu* věnovanou Frejkově tvorbě.

Jiří Frejka (6. 4. 1904 – 27. 10. 1952) přichází z rodných Outěchovic studovat na gymnáziu do Prahy v roce 1919. Jeho první praktické setkání s divadlem v roce 1923 bylo debutem dramatickým, dramaturgickým, režijním i scénografickým, když s konzervatoristy uvede svou prvotinu *Kithairon*, inspirovanou antickou legendou o stejnojmenném řeckém pohorí, kam Athéňané pohazovali své chromé a nedochůdné děti, a kde tak vzniká samostatná pokřivená společnost se svými vlastními zákony.

V září téhož roku nastupuje Frejka na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde kromě filosofie a klasické filologie navštěvuje přednášky Otokara Zicha. Absolutorium mu bylo vydáno k 10. 10. 1929. Pokus o studium na konzervatoři končí fiaskem, když se vzpříčí příkazu vedení školy, aby přes svůj odpor vystupoval v představeních svých kolegů.

V tomto období spoluzakládá divadelní sdružení generačně spřízněných herců, Le-gii mladých, kde pracuje a kde záhy přebírá hegemonní pozici. Zde také kolem sebe formuje skupinu, která s ním pak prochází Zkušební scénou, Divadlem mladých, aj., a stává se jádrem původního Osvobozeného divadla. Po prvním roce působení tohoto experimentálního avantgardního divadelního podniku však dochází v březnu 1927 k roztržce s Jindřichem Honzlem, který měl v rukou koncesi k provozu. Frejka s E. F. Burianem, L. Skrbkovou, bratry Trojany, H. Slípkou a dalšími zakládá divadlo Dada, kde mj. Voskovec a Werich uvedou první dvě reprízy *Vest Pocket Revue* a Burian uplatní v plné míře svůj voice-band. Dada se nepodařilo udržet, vzniká Moderní studio, kde se uzavírá etapa jeho činnosti v českém divadelním avantgardním hnutí, během níž spolupracoval mj. s hudebními skladateli Ježkem, Krejčím, Poncem, Burianem, výtvarníky a scénografy Fragnerem, Heythumem, Mrkvičkou, Šímou, Šourkem, Zelenkou a choreografy Kröschlovou, Mayerovou či Machovem, tedy s představiteli moderních uměleckých trendů.

Své praktické poznatky se snaží Frejka uplatnit ve svazku Národního divadla, kam je angažován v sezóně 1929/1930 K. H. Hilarem jednak v dočasném Studiu ND, jednak a také v běžném provozu činohry ND. Záměry, s nimiž sem přichází, se mu daří realizovat pozvolna a za cenu všemožných ústupků; během pěti let se mu však podaří zformovat kolem sebe spřízněnou skupinu mladých herců a s nimi uvede zlomovou inscenaci – Aristofanovy *Ptáky* (1934). Od té chvíle vystupuje jako osobitý režisér, který ve své tvorbě prosazuje kromě moderních divadelních postupů také aktuální protifašistickou tematiku (viz např. inscenace Lopeho de Vegy hry *Fuente Ovejuna* z roku 1935 či Vančurova *Jezera Ukereve* z roku 1936, aj.), a to dokonce i v období tvrdé válečné restrikce v jinotajných inscenacích např. Plautova *Lišáka Pseudola* (1942), Renčova *Císařova mima* (1944) či her českých klasiků Tyla a Klicpery.

Po válce je jmenován do funkce uměleckého ředitele Městských divadel pražských (s centrem ve Vinohradském divadle), opět kolem sebe seskupí aktivní soubor mladých divadelních umělců. Podílí se aktivně na vzniku vysoké školy pro divadelní vzdělávání – divadelní fakultě pražské AMU, kde se nakonec stává i rektorem. V roce 1950 je po politické prověrce přeznačen do Divadla hl. m. Prahy v Karlíně. Ve své kanceláři tu v roce 1952 spáchal sebevraždu.

Své názory formuloval už od počátku svého divadelního působení v tematických článkách, divadelních recenzích a přednáškách. Vznik a zrání osobnosti herce sledoval ve studii *Člověk, který se stal hercem* (1929), posun od poeticko-konstruktivistické metody k aktuálnímu divadlu reflektoval ve své práci *Živé divadlo* (1936), typologii a vzniku novodobé komedie dell'arte věnoval knihu *Smích a divadelní maska* (1942). Klíčová pro pochopení jeho režijního rukopisu je publikace *Jevištní verš a řeč tragedie* (1944), souhrn přednášek z válečného období byl vydán pod názvem *Železná doba divadla* (1945). Vydal také *Deník Jarmily Horákové* (1940), autobiografické vzpomínky *Outěchovice* (1942) a *Myslivecké povídky*.

Výklad jeho práce byl dlouhou dobu podřízen ideologickým dogmatům, jeho význam mohl být skutečně doceněn až dlouho po jeho smrti. Letošní konference přinesla některé zajímavé objevy z Frejkova života a díla.

Genezi Frejkovy teoretické tvorby, která má počátek v prvních statích vznikajících kolem roku 1922 a od té chvíle se vyvinula do velkého počtu článků, v nichž Frejka prosazuje vizi divadla jako syntézy všech složek umění, moderní postupy, reformu scénografie a zároveň vyjadřuje odpor proti tradičním formám divadla, ve svém příspěvku *Divadlo je vesmír* nastínila Ladislava Petišková.

Jan Dvořák přinesl nové informace o Frejkově projektu divadelní organizace *Nová scéna* z roku 1928, která měla pracovat na družstevní bázi a byla podpořena výraznými osobnostmi moderního umění. Do stejného období, resp. do let 1927–1928 spadá málo známý Frejkův pokus o aktuální politický kabaret v divadle Dada, jenž měl vlastně doplňovat experimentální avantgardní tvorbu a zároveň se stal mezistupněm mezi aktivitami někdejšího kabaretu Červená sedma a politickými revuemi Voskovce a Wericha ve 30. letech, jak o tom informovala A. Jochmanová.

Jan Císař zohlednil funkci symbolu ve Frejkově tvorbě, neopomněl zdůraznit některé zásadní rysy, z nichž asi nejvýrazněji u tohoto režiséra vystupuje problém postavení člověka, resp. člověka-režiséra, ve společnosti. Jiří Hilmera představil Frejkovy spolupracovníky z řad významných osobností české scénografie, jakými byli B. Feuerstein, F. Tröster a později J. Trnka. Zuzana Sílová pohovořila o Frejkově vlivu v oblasti vzniku moderního divadelního školství a Radmila Hrdinová zhodnotila vzájemné vztahy režiséra a jeho klíčových herců.

Inspirativní bylo vystoupení dvou Frejkových blízkých kolegů, dramaturga Karla Krause, jenž promluvil o manifestačním rázu Frejkových teoretických prací, a herce a režiséra Otomara Krejči, který odkryl dosud nezveřejněnou část korespondence a soukromých zápisků o své roli v tzv. vinohradském procesu, po němž byl Frejka zproštěn své funkce v Divadle na Vinohradech.

Je na místě upozornit, že Ladislava Petišková, autorka koncepce a scénáře výstavy *Vesmír v pohybu*, připravila vydání všech zásadních Frejkových teoretických studií v edici *České divadlo* Divadelního ústavu Praha.